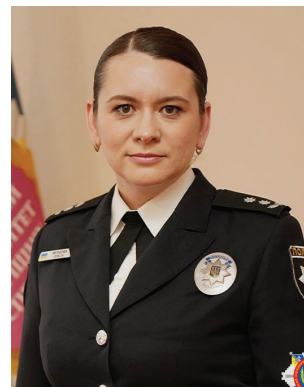

УДК 342.95

DOI 10.32782/cuj-2024-3-13

Мердова Ольга Миколаївна

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових
дисциплін факультету №2
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-0769-2364

Кривонос Максим Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри поліцейської діяльності факультету
підготовки фахівців для підрозділів поліції
Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5252-0663

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ (ЦЬКУВАННЮ)

Статтю присвячено проблемним питанням застосування нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), в ній здійснено аналіз та доктринальне тлумачення його положень, виявлено ряд проблемних питань його застосування та вироблено авторські пропозиції щодо їх подолання. Зроблено висновок про те, що відсутність в положеннях нового законодавства типових ознак булінгу (цькування) призведе до проблем в правозастосовній практиці, з огляду на це, запропоновано авторське бачення щодо виокремлення типових його ознак в контексті новоприйнятих норм. Авторами надано характеристику нових сфер діяльності, в яких може вчинятися зазначене протиправне діяння, охарактеризовано, в залежності від проаналізованих сфер, учасників колективів, які потенційно можуть бути сторонами булінгу (цькування). Позитивно оцінюючи положення нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), авторами наголошено на доцільності реалізації ряду заходів, серед яких: законодавче закріплення типових ознак булінгу (цькування) в Законі України «Про охорону дитинства»; термінове внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині прийняття оновленої редакції статті 173-4; здійснення моніторингу підзаконних нормативно-правових актів на предмет необхідності приведення їх положень до вимог нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), зокрема, внесення відповідних змін до Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року №585 тощо; проведення відповідних навчань для суб'єктів реагування у разі настання випадку булінгу (цькування); подальше здійснення доктринального тлумачення законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню).

Ключові слова: булінг, цькування, діти, жорстоке поводження з дітьми, адміністративна відповідальність.

Merdova O. M., Krivonos M. V. Problematic issues of the application of new legislation in the field of anti-bullying

The article is devoted to the problematic issues of application of the new legislation in the area of combating bullying (harassment), and provides an analysis and doctrinal interpretation of its provisions, identifies a number of problematic issues of its application and develops the author's proposals for overcoming them. It is concluded that

the absence of typical signs of bullying (harassment) in the provisions of the new legislation will lead to problems in law enforcement practice, and the author's vision of the identification of such typical signs in the context of the newly adopted rules is proposed. The authors describe the new areas of activity in which the said unlawful act may be committed, including rehabilitation and recreation of children; provision of services in the field of physical culture and sports; cultural activities, and also emphasize that this list is not exhaustive. Depending on the areas analysed, the author describes the members of teams who may potentially be parties to bullying (harassment). While positively assessing the provisions of the new legislation in the field of combating bullying, the authors emphasise the expediency of implementing a number of measures, including: legislative consolidation of typical signs of bullying in the Law of Ukraine 'On Protection of Childhood'; urgent amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offences in terms of adopting an updated version of Article 173-4; monitoring of by-laws and regulations for the need to bring their provisions in line with the requirements of the new legislation in the field of combating bullying.

Key words: *bullying, harassment, children, child abuse, administrative responsibility.*

Вступ. Починаючи з 2018 року проблема запобігання та протидії булінгу (цькуванню) учасників освітнього процесу в Україні є однією з найбільш обговорюваних у сфері забезпечення та захисту прав дітей. За цей час всіма суб'єктами дотичними до цих питань напрацьовано певну правозастосовну практику, пов'язану з реагуванням у разі настання випадку булінгу (цькування), документуванням зазначеного різновиду правопорушень, притягненням винних до юридичної відповідальності, а також із реалізацією комплексу профілактичних заходів, спрямованих на запобігання таких правопорушень.

Усвідомлюючи те, що «з булінгом (цькуванням) стикаються не тільки в закладах освіти. Цькування часто відбувається також в колективах в інших сферах, де проводять свій час з різною метою діти, – у сферах фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку дітей, культури тощо» [1] у 2023 році було ініційовано прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми», норми якого передбачають механізми унеможливлення булінгу (цькування) в інших сферах поза освітнім процесом, який був прийнятий Верховною Радою України 06 червня 2024 року. Положення зазначеного нормативно-правового акту відрізняються своєю новизною для правозастосовної практики, яка склалася, проте не позбавлені і дискусійних положень, що обумовлює необхідність та своєчасні проведення його наукового опрацювання.

Матеріали та методи. Проблема булінгу (цькування) у сучасній науці розглядалася

в межах юридичної, педагогічної, психологічної доктрини. Різним аспектам проблеми запобігання та протидії булінгу (цькуванню) було приділено достатньо уваги провідними вченими-адміністративістами, серед яких слід відзначити роботи таких науковців, як О.В. Ковальова, В.Т. Комзюк, О.В. Луців, Р.В. Миронюк, Т.В. Миронюк, М.В. Приходько, С.Ю. Обрусна, Т.Б. Шаповал та інших, проте їх наукові праці стосувалися досліджень цього протиправного діяння в освітньому процесі, хоча деякими з них (О.В. Луців, Т.В. Миронюк) наголошувалося на некоректності звуження булінгу лише освітнім середовищем. Однак всі дослідження було проведено до прийняття нового законодавства щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми, що ще раз підтверджує актуальність та своєчасність запропонованого дослідження.

Методологічну основу дослідження перш за все складає метод контент-аналізу, який було застосовано при дослідженні положень нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькування), порівняльно-правовий метод під час їх співставлення з існуючими нормами, а також формально-юридичний метод, як традиційний для юридичної науки метод наукового пізнання права.

Метою дослідження є здійснення аналізу та доктринального тлумачення положень нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), виявлення проблемних питань його застосування та вироблення авторських пропозицій щодо їх подолання.

Результати. 06 жовтня 2024 року набуває чинності Закон України «Про внесення змін

до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» від 06 червня 2024 року № 3792-IX (далі – Закон) [2], яким було внесені зміни до: Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Закону України «Про культуру» та Закону України «Про освіту».

Головною новелою зазначеного Закону є нове визначення булінгу (цькування), яке наразі буде закріплено не в Законі України «Про освіту», а в Законі України «Про охорону дитинства», а саме:

«булінг (цькування) – психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність), у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вони є учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу та яке порушує права, свободи, законні інтереси потерпілої особи та/або перешкоджає виконанню нею визначених законодавством обов'язків» [2].

При чому під колективом у вищезазначеному визначенні розуміється група з двох або більше осіб, які об'єднані (організовані) відповідно до законодавства з метою здобуття освіти, тренування, творчості, оздоровлення, відпочинку, лікування тощо та не перебувають між собою у трудових відносинах [2].

Доволі дивним, на нашу думку, є те, що надаючи нове визначення булінгу (цькуванню) і закріплюючи його у новому законодавчому акті, одночасно виключаючи пункт 3-1 частини першої статті 1 Закону України «Про освіту», законодавець не виокремлює типові ознаки булінгу (цькування), якими до прийняття Закону визнавалися:

«систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);

дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпо-

рядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого» [3].

Зазначимо, що вищенаведені типові ознаки мали важливе значення для кваліфікації протиправного діяння, як булінг (цькування). І якщо щодо останньої типової ознаки булінгу (цькування), яка була наведена у Законі України «Про освіту» в контексті новоприйнятого Закону, її можна сформулювати виходячи із самого визначення булінгу (цькування), тобто наявність дії або бездіяльності кривдника, наслідком яких є порушення прав, свобод, законних інтересів потерпілої особи та/або перешкодження виконанню нею визначених законодавством обов'язків, то питання про визнання інших двох типових ознак булінгу (цькування) залишається відкритим.

На нашу думку, така ситуація є неприпустимою і в правозастосовній практиці спричинить проблеми, пов'язані із ідентифікацією протиправного діяння як булінг (цькування), реагуванням на такі випадки, а також подальшою його юридичною кваліфікацією. Саме тому, ми вважаємо за доцільне в абзаці 6 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» поряд із визначенням булінгу (цькування) навести такі його типові ознаки:

– систематичність (повторюваність) діяння;

– наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності), які є учасниками одного колективу, в якому перебувають діти;

– дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є порушення прав, свобод, законних інтересів потерпілої особи та/або перешкодження виконанню нею визначених законодавством обов'язків.

Аналізуючи нове поняття «булінг (цькування) та поняття «колектив», можна зробити висновок про те, що законодавцем розширено сфери діяльності, в яких може вчинятися булінг (цькування). Так, поряд із звичним для нас освітнім процесом булінг (цькування) може вчинятися:

– в процесі оздоровлення та відпочинку дітей;

- в процесі надання послуг у сфері фізичної культури і спорту;
- в процесі культурної діяльності.

Залишаючи у визначенні «колективу» мету його існування відкритою, про що свідчить формулювання «тощо», вважаємо, що булінг (цькування) може відбуватися і в інших сферах, окрім зазначених вище, за наявності його типових ознак, що ще раз свідчить про доцільність їх законодавчого визначення. Прикладом таких сфер діяльності може бути участь у дитячих громадських об'єднаннях (Закон України «Про основні засади молодіжної політики»), участь у пластових, скаутських громадських об'єднаннях (Закон України «Про визнання пластового руху та особливості державної підтримки пластового, скаутського руху») тощо.

Розглянемо більш детально нові сфери діяльності, в яких може вчинятися булінг (цькування), враховуючи бланкетність новоприйнятих норм.

Вчинення булінгу (цькування) в процесі оздоровлення та відпочинку дітей може здійснюватися в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, якими відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» є постійно або тимчасово діючі, спеціально організовані або пристосовані заклади, призначені для оздоровлення, відпочинку, розвитку дітей, що мають визначене місце розташування, матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення та технології для надання послуг з оздоровлення та відпочинку дітей відповідно до державних соціальних стандартів надання послуг з оздоровлення та відпочинку [4].

У свою чергу, такі заклади розподіляються на: дитячі заклади оздоровлення, до яких належать: дитячий заклад санаторного типу; дитячий центр; позаміський заклад оздоровлення та відпочинку, та дитячі заклади відпочинку: табір з денним перебуванням, дитячий заклад праці та відпочинку, наметове містечко.

Крім того, для оздоровлення та відпочинку дітей можуть використовуватися санаторно-курортні заклади, пансіонати, бази відпочинку, санаторії-профілакторії, оздоровчі

комплекси підприємств, установ та організацій, професійних спілок за умови надання зазначеними закладами послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до державних соціальних стандартів оздоровлення та відпочинку дітей [4].

Отже, всі перелічені заклади оздоровлення та відпочинку можуть розглядатися як місце вчинення булінгу (цькування).

Вчинення булінгу (цькування) в процесі надання послуг у сфері фізичної культури і спорту, на нашу думку, повинно розглядатися у випадку вчинення протиправних діянь під час організації та проведення суб'єктами сфери фізичної культури і спорту фізкультурно-оздоровчої діяльності та/або фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю або підготовка спортсменів до змагань з видів спорту, визнаних в Україні [5].

У свою чергу, законодавцем визначено, що суб'єктами сфери фізичної культури і спорту є фізичні або юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою розвитку фізичної культури і спорту. Суб'єктами сфери фізичної культури і спорту є: фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени; фахівці сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади [5], проте в контексті вчинення (булінгу) вважаємо не доречним вести мову про органи влади, адже особи, які є учасниками їх колективів перебувають у трудових відносинах, а отже протиправні діяння у цій сфері розглядатимуться як мобінг (цькування).

Культурною діяльністю відповідно до пункту 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про культуру» є творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвіллева та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян [6]. Враховуючи положення новоприйнятого Закону булінг (цькування) повинен вчинятися у закладі культури, яким визнається юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність

у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури [6]. Такими закладами відповідно до частини 3 статті 9 Закону України «Про культуру» є театри, концертні організації, філармонії, культурні центри, продюсерські агентства, професійні мистецькі колективи, кіностудії, кіно-, відеопрокатні заклади, видавництва, музеї, архіви, заповідники, художні галереї (виставки), бібліотеки, клубні заклади, заклади освіти сфери культури, студії, кіно-театри, цирку, парки культури та відпочинку, архітектурні, дизайнерські, рекламні, реставраційні центри і майстерні тощо [6], проте не всі з них можуть розглядатися закладами культури, в яких може вчинятися булінг (цькування), а лише ті, в колективах яких перебувають діти.

За загальним правилом сторонами булінгу (цькування) учасника колективу можуть бути:

1) потерпілий – дитина / правопорушник – дорослий;

2) потерпілий – дитина / правопорушник – дитина;

3) потерпілий – дорослий / правопорушник – дитина.

Важливим для здійснення кваліфікації булінгу (цькування) є визначення сторін протиправного діяння, які залежно від процесу, під час якого вони здійснюються, можуть відрізнятися.

Так, як відомо, учасниками освітнього процесу відповідно до статті 52 Закону України «Про освіту» є: здобувачі освіти; педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; фізичні особи, які провадять освітню діяльність; інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти [3].

Чітко визначеними є і учасники процесу оздоровлення та відпочинку дітей, якими відповідно до статті 29 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» можуть бути: діти віком від 4 до 18 років; батьки або інші законні представники; працівники дитячого закладу оздоровлення та відпочинку дітей; представники підприємств, установ та

організацій – власників (засновників) закладу; представники профспілок та інших об'єднань громадян [4].

Натомість учасники процесу надання послуг у сфері фізичної культури і спорту законодавчо не визначені, проте Закон України «Про фізичну культуру і спорт» у ст. 1 оперує поняттям «суб'єкти сфери фізичної культури і спорту», якими є: фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени; фахівці сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади [5].

На нашу думку, з цього визначення в контексті вчинення булінгу (цькування) такими особами є:

– діти, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени;

– інші фізичні особи, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсмени;

– фахівці сфери фізичної культури і спорту, якими відповідно до ч. 2 ст. 49 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» є особи, що мають право проводити фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність, фізкультурно-спортивну реабілітацію і мають спеціальну освіту та відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень, а також тренери та спортивні судді;

– працівники закладів фізичної культури і спорту, а саме: спортивних клубів, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, закладів спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання, шкіл вищої спортивної майстерності, центрів олімпійської підготовки, центрів студентського спорту закладів вищої освіти, фізкультурно-оздоровчих закладів, центрів фізичного здоров'я населення, центрів фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю.

Так само, законодавчо не визначеними є і учасники процесу культурної діяльності, у тому числі для з'ясування сторін, між якими може вчинятися булінг (цькування).

Аналіз положень Закону України «Про культуру» дозволяє стверджувати, що до них відносяться:

– діти, які перебувають в колективі закладу культури;

– інші особи, які перебувають в колективі закладу культури;

– працівники закладу культури та інші фізичні особи, які провадять діяльність у сфері культури. Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про культуру» в Україні гарантується можливість утворення різних за формою власності та видами діяльності у сфері культури закладів культури – театрів, концертних організацій, філармоній, культурних центрів, продюсерських агентств, професійних мистецьких колективів, кіностудій, кіно-, відеопрокатних закладів, видавництва, музеїв, архівів, заповідників, художніх галерей (виставок), бібліотек, клубних закладів, закладів освіти сфери культури, студій, кінотеатрів, цирків, парків культури та відпочинку, архітектурних, дизайнерських, рекламних, реставраційних центрів і майстерень тощо. Розглядаючи працівників закладу культури та інших фізичних осіб, які провадять діяльність у сфері культури, як одну із сторін булінгу (цькування), важливо пам'ятати, що цим правопорушенням вважатиметься умисне діяння (дія або бездіяльність) між особами, якщо вони є учасниками одного колективу.

Розглядаючи проблемні питання застосування нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), на нашу думку, особливо гострою є проблема адміністративної відповідальності осіб за його вчинення, враховуючи те, що Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» від 06 червня 2024 року № 3792-ІХ не було внесено змін до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення, в якому наразі визначено склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу», а отже норми зазначеної статті не розповсюджуються на так звані «нові сфери» вчинення зазначеного протиправного діяння. З огляду на це, постає закономірне питання: яка відповідальність наступатиме за вчинення булінгу (цькування) в об'єднаному (організованому) відповідно до законодавства колективі, у якому перебувають діти, з метою тренування, творчості, оздоровлення, відпочинку, лікування тощо?

Наразі ми можемо вести мову лише про відповідальність батьків дитини або осіб, які їх замінюють, за ухилення їх від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо виховання малолітніх та/або неповнолітніх дітей, у випадку вчинення булінгу (цькування) між учасниками одного колективу поза межами освітнього процесу, яка передбачена частиною 1 статті 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Оскільки відповідно до частини 1 статті 150 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, а відповідно до частини 2 цієї ж статті батьки зобов'язані піклуватися про її моральний розвиток [7]. Вчиняючи булінг (цькування), особа порушує права та свободи інших людей, а її поведінка суперечить нормам моралі, що є наслідком недостатнього виховання дитини її батьками.

В свою чергу, застосування адміністративної відповідальності для інших осіб взагалі є неможливою.

Враховуючи вищезазначене, першочерговим завданням суб'єктів законодавчої ініціативи є удосконалення окремих положень Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині розробки та внесення змін до статті 173-4.

Висновки. Позитивно оцінюючи положення нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), адже його норми спрямовані на забезпечення та захист прав дітей, запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з ними, вважаємо за доцільне констатувати необхідність реалізації ряду заходів:

– законодавче закріплення типових ознак булінгу (цькування) в Законі України «Про охорону дитинства»;

– термінове внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині прийняття оновленої редакції статті 173-4;

– здійснення моніторингу підзаконних нормативно-правових актів на предмет необхідності приведення їх положень до вимог нового законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню), зокрема, внесення відповідних змін

до Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року №585 тощо;

– проведення відповідних навчань для суб'єктів реагування у разі настання випадку булінгу (цькування);
– подальше здійснення доктринального тлумачення законодавства у сфері протидії булінгу (цькуванню).

Література

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» / Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1817433> (дата звернення: 10.09.2024).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми: Закон України від 06 червня 2024 року № 3792-IX. *Офіційний вісник України*. 2024. №65. Ст. 3896.
3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
4. Про оздоровлення та відпочинок дітей: закон України від 04 вересня 2008 року № 375-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 45. Ст. 313.
5. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80.
6. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168.
7. Науково-практичний коментар до ст. 150 «Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини» Сімейного кодексу України. URL: <http://surl.li/0fqpmpx> (дата звернення: 10.09.2024).

References

1. Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zapobihannia nasyilstvu ta unemozhlyvlennia zhorstokoho povodzhennia z ditmy» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Prevention of Violence and the Impossibility of Cruelty to Children»] / *Ofitsiyni portal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1817433> (data zvernennia: 10.09.2024) [in Ukrainian].
2. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zapobihannia nasyilstvu ta unemozhlyvlennia zhorstokoho povodzhennia z ditmy (2024). [On the introduction of amendments to some laws of Ukraine on the prevention of violence and the prevention of child abuse]: Zakon Ukrainy vid 06 chervnia 2024 roku № 3792-IX. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. №65. St. 3896 [in Ukrainian].
3. Pro osvitu (2017). [About education]: Zakon Ukrainy vid 05 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. № 38–39. St. 380 [in Ukrainian].
4. Pro ozdorovlennia ta vidpochynok ditei [About the health and recreation of children]: zakon Ukrainy vid 04 veresnia 2008 roku № 375-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2008. № 45. St. 313 [in Ukrainian].
5. Pro fizychnu kulturu i sport (1994). [About physical culture and sports]: Zakon Ukrainy vid 24 hrudnia 1993 roku № 3808-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 14. St. 80 [in Ukrainian].
6. Pro kulturu (2011). [About culture]: Zakon Ukrainy vid 14 hrudnia 2010 roku № 2778-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 24. St. 168 [in Ukrainian].
7. Naukovo-praktychnyi komentar do st. 150 «Oboviazky batkiv shchodo vykhovannia ta rozvytku dytyny» Simeinoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary to Art. 150 «Obligations of parents regarding upbringing and development of a child» of the Family Code of Ukraine]. Retrieved from: <http://surl.li/0fqpmpx> (data zvernennia: 10.09.2024) [in Ukrainian].